

عیوب اراده در استعلام و مجوزهای قراردادهای آنلاین پیمان کاری از دیدگاه حقوق اداری

مهدی ملاولی^۱

سهیل جدی^۲

چکیده

سامانه‌ای با هدف رفع مشکلات واگذاری سنتی پروژه به پیمان‌کاران راه‌اندازی شده است که به عقیده حقوق دانان، اراده طرفین در این وضعیت، عیب خواهد داشت. نبود سند اجرایی تأسیس سامانه آنلاین موجب شده است هیچ تعهد حقوقی بر دوش نهادهای دولتی و حکومتی نباشد. بنابراین، در وضعیت نیمه‌همکاری با این سامانه، سازمان‌هایی که تنها حق صدور مجوز در بخش‌هایی از پروژه را دارند، به نوعی اراده موازی با متولی اصلی بدل می‌شوند. خلط دو تأسیس «استعلام» و «مجوز» و نبود الزام اداری به پاسخ‌دهی به استعلام و دیگر چالش‌های آن، زمینه را برای انتخابی بودن پیمان‌کار فراهم کرده است.

این پژوهش که به روش تحلیلی و توصیفی انجام شده است، می‌کوشد به این سؤال پاسخ دهد که عیوب اراده در قراردادهای آنلاین پیمان‌کاری از دیدگاه حقوق اداری چیست؟ پیشنهاد می‌شود ضمن تنظیم سند حقوقی و اجرایی برای واگذاری در سامانه آنلاین، تمامی نهادهای کشور ملزم به حضور در آن شوند و تعهدات هر سازمان برای استعلام نیز به صراحت ذکر شود. اختیار آن نهاد نیز تنها به صدور مجوز خاتمه یابد و پس از آن، حق دخالت بیش‌تر در پروژه را نداشته باشد. با این حال، در صورت لزوم برای پیمان‌کاری که به سبب عواملی خارج از اراده خود زیان دیده است، باید خسارتی در نظر گرفت.

واژگان کلیدی: عیوب اراده، قرارداد آنلاین، پیمان‌کاری، حقوق اداری.

۱. دانش‌آموخته رشته حقوق خصوصی مقطع دکتری، دانشگاه عدالت.

۲. عضو هیئت علمی گروه حقوق دانشگاه عدالت (نویسنده مسئول). @alihajati ۳۷۹۶ gmail.com

مقدمه

امروزه سامانه‌های الکترونیکی، جای رویه‌های قدیمی و سنتی را گرفته که نسبت به روش‌های منسوخ گذشته، دارای مزیت‌های بسیار زیادی است. امروزه دولت‌ها در سراسر جهان، سیاست خود را بر الکترونیکی شدن قرار داده‌اند و دولت‌هایی که به آن بی‌اعتنا باشند، در صحنه روابط بین‌الملل عقب خواهند ماند. دولت‌های فرانسه و آمریکا، موفق‌ترین دولت‌ها در الکترونیکی شدن خدمات دولتی به شمار می‌روند.^۱

بحث الکترونیکی شدن دولت جمهوری اسلامی ایران در سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۸۴ جدی شد و موفقیت‌های زیادی هم به دست آمد. امروزه بیش تر خدمات دولتی الکترونیکی شده و مواردی که هنوز به این رویه انجام نمی‌شود، قابل انتقاد است. در سال‌های ۱۴۰۰، ۱۳۹۶، بحث الکترونیکی شدن واگذاری‌های دولتی به بخش خصوصی با هدف حذف رانت‌های این حوزه مطرح شد. امروزه سامانه جامع مناقصات و مزایادات کشور وجود دارد و تمام امور مزایده و مناقصه در این سامانه به صورت برخط انجام می‌شود.

در سامانه آنلاین، فهرست تمامی مناقصات و مزایادات دولتی روی سامانه اینترنتی قرار می‌گیرد و اشخاص حقیقی و حقوقی دارای صلاحیت که توکن^۲ دریافت کرده‌اند، مجازند در سامانه حضور یابند و در تاریخ معین ضمن اعلام قیمت‌های پیشنهادی خود، در مزایده یا مناقصه شرکت کنند. این سامانه با هدف حذف مافیای واگذاری راه‌اندازی شد تا انحصار در واگذاری‌های سنتی حذف شود. پس از برنده شدن در واگذاری‌ها، قراردادهای به صورت کاملاً برخط منعقد می‌شود و تمامی مراحل دریافت استعلام‌ها و مجوز و در نهایت، واگذاری به صورت برخط انجام می‌گردد.

پاسبان (۱۳۹۸)، نقطه ضعف پیشرفت‌های اداری ایران را جامع نبودن می‌داند و به عقیده وی، حذف رویه‌های سنتی در کشور ناممکن است.^۳ دارابی و هداوند (۱۳۹۹) با تشریح اثر فرم قراردادی در

1. ADJEI-BAMFO, Peter; MALOREH-NYAMEKYE, Theophilus & AHENKAN, Albert, "The role of e-government in sustainable public procurement in developing countries: A systematic literature review", Resources, Conservation and Recycling, 2019, 142, p. 193

2. Token

۳. پاسبان، محمدرضا، حقوق شرکت‌های تجاری، تهران: سمت، ۱۳۹۸، ص ۱۵

نظام حقوق اداری کشور، تنظیم غیر تخصصی این اسناد را از نقاط ضعف آن دانسته‌اند که در جریان برخط شدن خدمات دولتی هنوز هم به چشم می‌خورد.^۱ هماهنگی مناسب بین اداره‌ها و حضور مؤثر در جریان واگذاری‌ها، عامل حذف عیوب اراده در قراردادهای آنلاین است.^۲ این سامانه نتوانسته است تمامی اداره‌های دولتی را وارد این رویه کند و فرم‌های قراردادی به صورت ساده و غیر تخصصی طراحی شده و به عنوان عامل ایجابی قرارداد در سامانه قرار گرفته است. در واقع، متولی و کارفرما ضمن اعلام رضایت خود، ایجاب قرارداد را در سامانه قرار می‌دهند که برای تکمیل قرارداد به اراده پیمان‌کار وابسته است. با این حال، تمامی اراده‌های دخیل در قراردادها در جریان قرارداد ذکر نشده است.

در این پژوهش، عیوب اراده در قراردادهای آنلاین واگذاری‌های دولتی بررسی شده که بررسی این مهم در نظام حقوق اداری ایران بدون پیشینه است و از جنبه‌های نوآوری پژوهش کنونی به شمار می‌رود. سؤال پژوهش این است که عوامل عیوب اراده در قراردادهای آنلاین پیمان‌کاری کشور و راهکارهای رفع این مشکلات چیست؟ چنین فرض می‌شود که تکمیل نشدن حضور در سامانه آنلاین، اراده‌های موازی در اموال عمومی و تنظیم نشدن تخصصی قراردادها، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر عیوب اراده در قراردادهای آنلاین پیمان‌کاری است که در صورت تنظیم قانون و آیین‌نامه جامع سامانه آنلاین رفع خواهد شد.

در این پژوهش، پس از تعریف مفاهیم و تبیین مبانی پژوهش، چالش‌های واگذاری آنلاین و اراده‌های موازی در اموال عمومی بررسی می‌شود. آن‌گاه با برشمردن نمونه‌های موردی عیوب اراده در قراردادهای پیمان‌کاری، الگوی پیشنهادی اصلاح آن بیان می‌گردد.

گفتار اول: مفاهیم و مبانی پژوهش

در این قسمت، مبانی و مفاهیم واژگان پژوهش، تشریح و دو بحث مهم «عیوب اراده» و «قراردادهای آنلاین» تعریف می‌شود.

۱. دارابی، محمد و مهدی هداوند، «مطالعه تطبیقی دآوری در قراردادهای پیمان‌کاری در حقوق ایران و فرانسه»، فصل‌نامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، دوره دوم، ۱۳۹۹، صص ۸۹-۱۱۰.

2. ALAZEMI, NASER; AL-SHEHAB, Abdullah J.; ALHAKEM, Hawaf Abd, "SEMANTIC-BASED E-GOV-ERNMENT FRAMEWORK BASED ON DOMAIN ONTOLOGIES: A CASE OF KUWAIT REGION", Journal of Theoretical & Applied Information Technology, 2018, 96 (9), p. 17

بند اول: عیوب اراده

از دیدگاه حقوق خصوصی، اراده طرفین برای انعقاد هر قرارداد الزامی است. اراده، مبحثی پیچیده در ادبیات حقوقی است و معادل متعددی برای آن ذکر شده است. از دیدگاه حقوق کیفری، اراده به تصمیم به ارتکاب فعل مادی اطلاق می‌شود که از عناصر شاکله جرم به شمار می‌رود. از دیدگاه حقوق خصوصی، اراده در بیش‌تر زمان‌ها با رضایت، مترادف دانسته شده است.^۱

میان این دو اصطلاح، تفاوت‌هایی وجود دارد. طرفین یک قرارداد، ابتدا نسبت به انعقاد آن قصد و نیت دارند و بدون داشتن قصد، به سمت انعقاد آن هیچ حرکتی نمی‌کنند و هیچ اقدام مثبتی در این مسیر انجام نمی‌دهند. پس از توافق در مورد جزئیات قرارداد، ایجاب به معنای پیشنهاد نهایی پذیرش است و طرفین در صورت رضایت کامل نسبت به آن، موافقت خود را به صورت رسمی اعلام می‌دارند. پس از رضایت، عمل اصلی برای انعقاد و اجرای قرارداد انجام شده که از اراده انسانی ناشی می‌شود. بنابراین، بین سه عنصر «قصد»، «رضایت» و «اراده»، تفاوت مفهومی وجود دارد، ولی در ادبیات عادی در قالب یک عنوان استفاده می‌شود.

قصد طرفین و رضای آن‌ها به عنوان یکی از شرایط صحت معامله در ماده ۱۹۰ قانون مدنی در کنار هم ذکر شده است، اما در ادامه، قانون‌گذار در ماده ۱۹۱ به بعد این قانون، اثر قصد و شرایط مربوط به آن و اثر رضا و شرایط مربوط به آن را در ماده ۱۹۹ و دیگر مواد آورده است. بر اساس این مواد چنین استنباط می‌شود که قانون‌گذار، اخلال و فقدان قصد را موجب بطلان معامله می‌داند و اخلال در رضا را سبب عدم نفوذ آن. چون نویسندگان قانون مدنی ایران، طرح این قانون را از قانون مدنی فرانسه اقتباس کرده‌اند و در این قانون، در ماده ۱۱۰۸، شرایط اساسی صحت معامله، چهار مورد ذکر شده است، به نظر می‌رسد نخواسته‌اند برخلاف رقم یافته، این شرایط را پنج رقم ذکر کنند. به همین جهت، قصد و رضا را کنار همدیگر و در یک بند آورده‌اند.^۲

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، در نظر حقوق دانان مختلف، قصد و رضا از نظر تحلیلی و سیر مراحل تگون آن‌ها دارای اختلافات بسیار ظریف است. یک حقوق دان معتقد است که قصد و رضا،

۱. رحمانیان، مسعود، آثار حقوقی قراردادهای پیمان کاری دولتی، تهران: آوا، ۱۳۹۵، ص ۸۵.

۲. کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، تهران: میزان، ۱۳۷۰، ص ۷۷.

یکی است و قصد، خاتمه رضاست و آن دو را در کتاب‌های حقوقی به اشتباه از یکدیگر جدا می‌کنند. حقوق دانی دیگر معتقد است که این دو باید کاملاً جدای از یکدیگر و حتی در دو بند جداگانه بیاید.^۱ قصد، سازنده عقد و ایجادکننده آن است که اگر نباشد، مراحل قبلی بدون اثر می‌شوند. تأثیر رضا در عقد نیز هر چند جنبه سازندگی و ایجادکنندگی ندارد، اما اگر رضا نباشد، وجود مرحله بعدی آن یعنی قصد هم منتفی خواهد بود. از طرف دیگر، اگر رضای معامل بر اثر عواملی مانند اکراه یا اشتباه خدشه‌دار شده باشد، معامله غیر نافذ (یا در مواردی، باطل) است و نافذ و دارای اثر شدن آن به تنفیذ بعدی معامل نیاز دارد. بنابراین، قصد به معنای نیت و تصمیم به انجام معامله است و به نوعی ایجاب‌کننده آن تلقی می‌شود. در پایان، رضایت، مرحله نهایی آن به شمار می‌رود که به معامله اعتبار می‌بخشد. پس این دو مفهوم از یکدیگر متمایزند.

همگی فقها معتقدند که قصد و رضا، دو موجود نفسانی جدا هستند، مگر محقق اردبیلی در شرح ارشاد. قصد، قدرت خلاقه دارد و سبب ایجاد اثر حقوقی می‌شود. عنصر، سازنده عقد است و منحصرأً به امور اساسی عقد مربوط است. قصد از امور انشایی است. رضا قدرت خلاقه ندارد و صرفاً شرط اعتبار و نفوذ عقد است. آن چه اهمیت دارد، این است که برای جریان یافتن آثار عقد لازم است طرفین به تشکیل آن راضی باشند.^۲

رضا می‌تواند به گذشته، حال و آینده تعلق گیرد؛ به این معنا که میل قلب است به طرف یک عمل حقوقی که سابقاً انجام شده است یا اکنون انجام می‌شود یا بعد واقع خواهد شد. قصد انشا تنها به زمان حال تعلق دارد؛ چون انشا یعنی ایجاد و نمی‌توان چیزی را پیش از ایجاد به وجود آورد. چون قصد انشا در زمان حال اثر دارد، موجود ناشی از آن نیز در زمان حال شکل می‌گیرد.^۳

در ماده ۱۹۰ قانون مدنی که اصلی‌ترین منبع تأیید صحت قراردادهاست، از اراده نام برده نشده است. به هر حال، منظور از اراده در بحث قراردادهای، اختیار و رضایت است. بحث قراردادهای منحصر به حقوق خصوصی نیست و اگر یک طرف قرارداد، دولت یا نهادهای دولتی باشد، این مباحث در ادبیات حقوق عمومی قابل بحث است؛ چون حقوق عمومی، ناظر بر روابط بین دولت و مردم است.

۱. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، *دایرةالمعارف حقوق مدنی و تجارت*، تهران: میزان، ۱۳۷۰، ص ۱۳۲.

۲. کاتوزیان، پیشین، ص ۷۸.

۳. جعفری لنگرودی، پیشین، ص ۱۲۵.

دولت به عنوان قوه مجریه یک کشور، مسئول اداره اموال عمومی است. چون اموال عمومی به تمام ملت تعلق دارد، دولت به نمایندگی از مردم و در چارچوب قوانین، متولی امور آن محسوب می‌شود.^۱ برای مثال، جاده‌های کشور هرگز از املاک با مالکیت خصوصی عبور نمی‌کنند و زمین‌هایی که جاده روی آن‌ها ساخته می‌شود، تحت تملک اشخاص قرار ندارد. بنابراین، اداره راه و شهرسازی در هر شهرستان، متولی امور آن است و در صورت وجود مالکیت خصوصی، زمین‌های مورد نظر را می‌خرد. در جریان پیمان کاری‌های مربوط به راه‌سازی، اداره راه و شهرسازی در مقام متولی راه‌های کشور به عنوان کارفرما تعیین می‌شود و بر اساس قوانین و مقررات اداری با پیمان‌کار قرارداد می‌بندد. پیمان‌کار به عنوان شخص حقیقی یا حقوقی، یک طرف قرارداد محسوب می‌شود که با میل و اراده، قبول قرارداد را اعلام می‌دارد. اداره راه و شهرسازی شهرستان نیز حسب اختیارات اعطاشده به آن، طرف دوم قرارداد محسوب می‌شود که قرارداد را می‌پذیرد. پلیس راهور به عنوان متولی نظارت بر تردد در جاده‌های کشور، حسب مقررات حاکم، در صورت لزوم از اختیار مسدودسازی جاده‌ها بهره‌مند است و ممکن است با چنین اقدامی، عملاً اراده طرفین قرارداد یادشده را نادیده انگارد. بنابراین، بحث عیوب اراده مطرح می‌شود که در نهایت به زیان برنامه‌های توسعه‌ای و پیشرفت کشور خواهد بود.

از این قبیل مثال‌ها فراوان است، اما نتیجه بحث این است که اگر نهاد اجرایی حسب اختیارات خود به اموال عمومی وارد شود، به گونه‌ای که بر قرارداد میان متولی اداری با پیمان‌کار اثر بگذارد، در اراده طرفین قرارداد، عیب ایجاد می‌کند که از نظر حقوقی قابل بحث است.

بند دوم: قراردادهای آنلاین پیمان کاری

به دنبال پیشرفت‌های اجرایی در امور الکترونیکی، قراردادهای پیمان کاری از نوع سنتی به «آنلاین» یا «برخط» بدل شده و سامانه جامع آن در حال حاضر آماده فعالیت است. با توجه به این‌که فعالیت‌های پیمان کاری، نوعی فعالیت تجاری محسوب می‌شود، اقدامات این سامانه در چارچوب قانون تجارت الکترونیکی، مصوب ۱۳۸۲ قرار دارد.

در خصوص قراردادهای الکترونیکی، بحث‌های بسیار گسترده در فقه اسلامی و حقوق خصوصی

۱. قربانی‌زاده، وجه‌الله، جعفر عباس‌پور و مهدی خیراندیش، «فرا تحلیل عوامل مؤثر در استقرار دولت الکترونیک ایران»، مطالعات منابع انسانی، دوره ششم، ۱۳۹۵، ص ۱۵.

مطرح است که مجال ذکر آن نیست. تنها به ذکر این نکته اکتفا شده است که در صورت ثبات ماهیت و آثار یک فعل در حالت الکترونیکی، استفاده از آن معنی ندارد.^۱

به موجب ماده ششم قانون تجارت الکترونیک، هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، «داده‌پیام» در حکم نوشته است، مگر در موارد زیر:

الف) اسناد مالکیت اموال غیرمنقول؛

ب) فروش مواد دارویی به مصرف‌کنندگان نهایی؛

ج) اعلام، اخطار، هشدار و یا عبارات مشابهی که دستور خاصی برای استفاده کالا صادر می‌کند و یا از به‌کارگیری روش‌های خاصی به صورت فعل یا ترک فعل منع می‌کند.

به موجب ماده هفدهم نیز «ارجاع در داده‌پیام» با رعایت موارد زیر معتبر است:

الف) مورد ارجاع به طور صریح در «داده‌پیام» معین شود؛

ب) مورد ارجاع برای طرف مقابل که به آن تکیه می‌کند، روشن و مشخص باشد؛

ج) «داده‌پیام» موضوع ارجاع، مورد قبول طرف باشد.

این مواد قانونی از صحت قراردادهای آنلاین پیمان‌کاری و برابر بودن ارزش آن با قراردادهای سنتی حکایت دارد. البته در جریان راه‌اندازی این سامانه، مشکلاتی وجود داشته که قابل برطرف شدن است، از جمله:^۲

۱. حضور نداشتن تمامی اداره‌های دولتی؛
۲. تنظیم نشدن قراردادها به صورت فنی و جامع؛
۳. خلط مباحث استعلام و مجوز؛
۴. ایجاد نشدن تعهد برای دیگر نهادهای موازی اداری.

از دیدگاه حقوق اداری، «مجوز» به معنای اجازه نهاد صلاحیت‌دار به امری خاص برای اشخاص

۱. معمارزاده طهران، غلام‌رضا، محمد مبینی و مهدی فقیهی، **دولت الکترونیک**، تهران: گوه‌ربار، ۱۳۹۶، ص ۳۲.

۲. امامی، محمد و کوروش استوارسنگری، **حقوق اداری (۱)**، تهران: میزان، ۱۴۰۱، ص ۵۲.

حقیقی یا حقوقی است. «استعلام» هم به معنای پاسخ به سؤالی است که کسب اطلاعات آن در حیطه اداره مورد نظر است و نهاد استعلام کننده حسب این اطلاعات، تصمیم مقتضی خواهد گرفت. به موجب مفاد مصوبات هیئت دولت در ۱۳۷۱/۱۰/۰۵ و ۱۳۸۰/۰۸/۰۶، پاسخ‌گویی به استعلام و پاسخ‌گویی به درخواست مجوز با ذکر علل قبول یا رد درخواست، الزامی است.^۱

مصوبات هیئت دولت که بدون ذکر عناوین آیین نامه یا بخش نامه ابلاغ شود، برای دولت بعدی لازم‌الاجرا نیست. بنابراین، در زمان تبدیل وضعیت واگذاری‌های دولتی به نوع آنلاین، بدون ذکر نام مجوز، تنها به استعلام بسنده شد. این در حالی است که در برخی موارد، پاسخ استعلام داده نشده است و ضمانتی برای آن نیست.^۲

حسب بررسی منابع حقوقی می‌توان حق پاسخ‌دهی به هر شهروند را محرز دانست. به موجب اصل نودم قانون اساسی، «هر کس شکایتی از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قوه قضاییه داشته باشد، می‌تواند شکایت خود را کتباً به مجلس شورای اسلامی عرضه کند. مجلس موظف است به این شکایات رسیدگی کند و پاسخ کافی دهد و در مواردی که شکایت به قوه مجریه و یا قوه قضاییه مربوط است، رسیدگی و پاسخ کافی از آن‌ها بخواهد و در مدت متناسب، نتیجه را اعلام نماید و در موردی که مربوط به عموم باشد، به اطلاع عامه برساند».

دولت از منشور حقوق شهروندی در سال ۱۳۹۵ رونمایی کرد که به جریان تقنینی آن انتقاد وارد است. به موجب ماده ۱۹ این منبع، «شهروندان از حق اداره شایسته امور کشور بر پایه قانون‌مداری، کارآمدی، پاسخ‌گویی، شفافیت، عدالت و انصاف برخوردارند. رعایت این حق توسط همه مسئولین و کارکنان الزامی است.» هم‌چنین به موجب ماده ۲۳ این منبع، «مقامات و مأموران اداری باید در روابط خود با شهروندان، پاسخ‌گو و قابل دسترس باشند و چنان‌چه درخواستی را رد کنند، باید حسب تقاضا، به صورت مکتوب پاسخ داده و حداکثر راهنمایی را در چارچوب صلاحیت‌های خود ارائه نمایند».

بنابراین، به موجب حق پاسخ‌گویی به شهروندان که اشخاص حقیقی یا حقوقی پیمان‌کار نیز جزئی از آن محسوب می‌شوند، می‌بایست برای پاسخ به استعلامات اداری، الزام تعیین کرد و هم‌چنین صلاح است که دو تأسیس «مجوز» و «استعلام» با توجه دو مصوبه هیئت دولت از یکدیگر تفکیک شوند.

۱. زارعی، حسین، *تخلفات اداری*، تهران: دوران، ۱۴۰۰، ص ۲۱.

۲. رسولیان، مجید، *حقوق و اختیارات طرفین پیمان در قراردادهای پیمان کاری دولتی*، تهران: ژرف‌اندیشان، ۱۳۹۹، ص ۴۳.

گفتار دوم: چالش‌های واگذاری آنلاین

بیان شد که به دلایل مختلف، واگذاری آنلاین به اهداف صددرصدی خود نرسیده است. اکنون در این باره بحث می‌کنیم.

بند اول: نبود سند اجرایی

معمولاً آغاز هر اقدام اجرایی با تنظیم سند حقوقی همراه است تا ضمن نظم‌دهی به آن رسمیت یابد. سند حقوقی ممکن است قوانین مدون یا مقررات اجرایی باشد. مثلاً مبارزه قاطع دولت با قاچاق کالا ابتدا با وضع قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در سال ۱۳۹۲ آغاز شد و در جریان جزئیات آن، آیین‌نامه‌هایی از قبیل ورود کالا به کشور توسط ملوانان تصویب گردید. در حال حاضر، همان اسناد، چارچوب و رویه مبارزه با قاچاق کالا را تعیین می‌کنند.

سامانه آنلاین مناقصات و مزایده‌های کشور بدون وضع هیچ سند حقوقی آغاز به کار کرده است. به نظر می‌رسد که دولت وقت، تبدیل شدن قراردادهای واگذاری از نوع سنتی به آنلاین را با توجه به تصویب قانون تجارت الکترونیک، فاقد جنبه‌های حقوقی جدید دانسته و به وضع قانون جدید نیاز ندیده است. متأسفانه، مجلس شورای اسلامی نیز به این مسئله ورود نکرد. بنابراین، تعهدات ارگان‌های دولتی نسبت به این سامانه مبهم است.^۱

در سال‌های ۱۳۹۶، ۱۳۹۲ برای حضور نهادهای نظامی در این سامانه، تلاش فراوانی شد، ولی نتیجه‌ای نداشت. این اختلاف در مجمع تشخیص مصلحت نظام مطرح گشت. اعضای مجمع چنین تفسیر کردند که نهادهای نظامی از نظر فرماندهی تحت امر رهبری هستند، ولی از نظر اداری باید از دولت تبعیت کنند. در نظری دیگر چنین بیان شد که با توجه به نبود سند حقوقی الزام‌آور در خصوص سامانه آنلاین واگذاری‌ها، نه تنها نیروهای مسلح، بلکه هیچ نهاد اجرایی دیگر هم ملزم به حضور در سامانه نیستند.^۲

بنابراین، نبود سند حقوقی راه‌اندازی سامانه آنلاین واگذاری‌ها موجب نداشتن تعهد حقوقی

۱. عسکری، امیر و بیژن عباسی، سازمان‌های اداری و محلی، تهران: مجد، ۱۴۰۰، ص ۴۳.

۲. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، تهران: میزان، ۱۴۰۰، ص ۷۵.

نهادها برای حضور در آن شده است. نهادهای اجرایی با توجه به حق ریاست طولی دولت، معمولاً با دستور ریاست جمهوری به سامانه ملحق شده‌اند، ولی نیروهای مسلح و نهادهای قضایی که تابع ریاست جمهوری نیستند، می‌توانند از این اقدام سر باز زنند. در صورت تصویب سند حقوقی مربوط، آن نهادها نیز حسب تعهدات حقوقی، ملزم به تبعیت از آن بودند.

بند دوم: نبود تفاوت میان استعلام و مجوز

تفکیک دو تأسیس «مجوز» و «استعلام» بیش‌تر در سال‌های ۱۳۸۴ مطرح بود. چون منابع حقوق موضوعه، مطلبی در این خصوص بیان نکرده‌اند، تفکیک یا خلط این دو تأسیس به رویه دولت‌ها بستگی دارد. بنابراین، حسب تصمیمات اجرایی، این دو مبحث قابل تغییر است. در بحث استقلال دو مبحث، نهادهای صلاحیت‌دار صدور مجوز حسب مقررات خود به صدور یا رد مجوز برای یک عمل خاص دست می‌زنند و تا زمان صدور مجوز، موضوع فعالیت قابل انجام نیست. استعلام نیز به معنای کسب آگاهی و سپس تصمیم‌گیری مقتضی است. پس از خلط دو موضوع، استعلام به معنای مجوز، از طرف نهاد استعلام‌کننده ارسال می‌شود و معمولاً ارسال نشدن پاسخ به معنای رد درخواست است. پاسخ به استعلام در صورت مثبت بودن ارسال می‌شود و به نوعی مجوز انجام فعالیت محسوب می‌گردد.^۱

در سامانه آنلاین، این دو تأسیس با همدیگر خلط شده است و دولت‌ها برای تفکیک آن‌ها، اقدامی انجام نداده‌اند. دستورهای اجرایی و بخش‌نامه‌های صادرشده از تثبیت تأسیس خلط دو مفهوم حکایت دارد. بنابراین، متولی اصلی پیش از نهایی شدن قرارداد، از نهادهای مرتبط که تأییدیه آن‌ها لازمه واگذاری دانسته شده است، استعلام می‌گیرد که ممکن است به آن پاسخ ندهند.

در کلیات، پاسخ ندادن به استعلام، با حق پاسخ‌گویی تضاد دارد که بخشی از حقوق شهروندی تلقی می‌شود، اما در جزئیات، اسناد حقوقی اجرایی نهادها، آن‌ها را در پاسخ ندادن به استعلام، مجاز دانسته است که به معنای مخالفت با واگذاری تلقی می‌شود. البته در برخی موارد، همکاری و هماهنگی بین نهادهای مختلف تحت اسناد اجرایی مشاهده شده است که به موجب آن، نهادها ملزم به پاسخ‌دهی خواهند بود. در بسیاری از موارد، نهادها در عمل به جریان واگذاری‌ها پاسخی

۱. قاسمی، عبدالعلی، آموزش مکاتبات اداری، تهران: دیباگران، ۱۴۰۰، ص ۶۲.

نمی‌دهند که روزنه رانت و فساد در واگذاری‌ها محسوب می‌شود. بیش‌تر، هدف از راه‌اندازی سامانه آنلاین، مقابله با رانت و واگذاری به پیمان‌کار عنوان شده بود. پس در حال حاضر، پاسخ نگفتن به استعلام، روزنه رانت در واگذاری در همین سامانه محسوب می‌شود.

بند سوم: تکمیل و تجمیع نشدن اداره‌ها

به سبب نبود سند اجرایی در خصوص راه‌اندازی سامانه آنلاین، نهادها، خود را از نظر حقوقی، ملزم به حضور در سامانه نمی‌بینند. معمولاً با شفاف‌سازی در این سامانه، برخی فسادهای اداری در جریان واگذاری‌ها از بین خواهد رفت. پس نهادها به حضور در این سامانه تمایلی ندارند.^۱ در چنین وضعیتی، الزام نهادهای خارج از نظر قوه مجریه هم‌چون قوه قضاییه و نیروهای مسلح ممکن نیست. از بین نهادهای اجرایی باز هم جای خالی برخی نهادها محسوس است که حتی از دستورهای اداری لازم‌الاجرا تبعیت نمی‌کنند. نبود نهادها در سامانه آنلاین موجب می‌شود استعلام گرفتن به صورت سنتی و دستی انجام شود. به جز این، هر نهاد، مقررات اداری جداگانه‌ای برای استعلام خود وضع کرده است. این موارد در نهایت به طولانی شدن روند عقد قرارداد با پیمان‌کار می‌انجامد. با توجه به اثر استعلام بر انعقاد قرارداد و رسمیت آن، پاسخ ندادن به استعلام، نوعی مخدوش شدن اراده طرفین قرارداد محسوب می‌شود.

شیوه پاسخ‌دهی به استعلام حسب رویه اداری، در یک تقسیم‌بندی کلی چنین است:^۲

۱. برخی نهادها، تنها در پاسخ به نامه استعلام، پاسخ به آن را ارسال می‌کنند.
۲. برخی نهادها، پاسخ به استعلام را به سلسله‌مراتب خود ارسال می‌کنند که آن سازمان طولی به سبب تفاوت در درج‌گیرنده استعلام به آن پاسخ نمی‌دهد.
۳. برخی نهادها ضمن استناد به مفاد آیین دادرسی کیفری، ارسال نامه طبقه‌بندی شده را تنها با دستور رئیس قوه قضاییه مجاز می‌دانند که این مورد، پاسخ‌دهی به استعلام را در عمل متوقف می‌کند.
۴. برخی نهادها با وجود پاسخ‌دهی مثبت به استعلام، در عمل با امور اجرایی مرتبط با آن مخالفت می‌کنند.

---

۱. اسماعیلی، میترا، علی رادان جبلی و منوچهر توسلی نایینی، «نظام حقوقی حاکم بر پیمان‌های دولتی در پرتو حکمرانی مطلوب»، فصل‌نامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، دوره سوم، ۱۴۰۰، ص ۴۲.

۲. چهارمیری، ثریا، ولی‌الله انصاری و حسن خسروی، «بررسی تطبیقی فسخ قراردادهای اداری در حقوق ایران و فرانسه»، حقوق اداری، دوره هفتم، ۱۳۹۸، ص ۱۴۰.

به هر حال، ناشفافیت در استعلام‌ها به سبب حضور نداشتن نهادها در سامانه آنلاین است. با وضع قانون مربوط و الزامی شدن حضور تمامی نهادها در این سامانه، جریان استعلام‌دهی نیز شفاف و متحدالشکل خواهد شد.

گفتار سوم: اراده‌های موازی

اموال عمومی به عموم مردم تعلق دارد و نهادهای دولتی و عمومی به نمایندگی از مردم، اداره آن را بر عهده دارند. به این نوع اختیار، «تولی» گفته می‌شود و آن نهاد را «متولی» می‌نامند. تعیین تولی یا به موجب نص صریح قانون یا به صورت عرفی مشخص می‌شود. برای مثال، تولی خیابان‌های شهری حسب بند ۱۷ ماده ۴۵ و بند ۱ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها، مصوب ۱۳۳۴ به شهرداری سپرده شده است. جاده‌های کشور در اختیار وزارت راه و شهرسازی قرار دارد و قانون تشکیل این نهاد، تنها ادغام وزارت خانه‌های مسکن، راه و شهرسازی را ذکر کرده، ولی به صورت عرفی، تولی جاده‌های کشور به این نهاد واگذار گردیده است. گاهی نهادی دیگر به صورت موازی، اقداماتی مانند متولی انجام می‌دهد که بررسی می‌کنیم.

بند اول: اختیارات تولی

متولی به نمایندگی از مردم و در چارچوب قوانین و مقررات، اداره اموال عمومی را عهده‌دار است. در مواردی که بخشی از املاک خصوصی در محدوده اموال عمومی واقع شده باشد، متولی حسب اختیارات حقوقی، پی‌گیر تصرف قانونی ملک می‌شود و در مرحله اول می‌کوشد آن را بخرد. گاهی به سبب منافع عمومی، ملک خصوصی به صورت قهری و با قیمت تعیین شده توسط کارشناس مصادره می‌گردد. در مسیر اداره اموال عمومی که گاه به تخریب، بازسازی، ساخت اولیه، تعمیر و مرمت نیاز دارد، گاهی از پیمان‌کاران بخش خصوصی بهره گرفته می‌شود؛ چون به موجب عرف حقوق اداری که در سند تأسیس اداره‌ها منعکس شده است، جز در مسائل بسیار خاص، نهادهای دولتی برای اجرای امور مربوط به اموال در اختیار می‌بایست از پیمان‌کار بخش خصوصی استفاده کنند.^۱

گاهی اختیار نهادی دیگر، در عمل، موازی با اختیار نهاد اصلی قرار می‌گیرد و موجب تعارض

۱. طباطبایی، پیشین، ص ۱۱۰.

در این مورد می‌شود. برای مثال، پلیس راهور حسب سند تأسیس خود و فلسفه وجودی نیروی ضابط برای نظارت بر تردهای خارج از شهر، حسب مورد، اختیار مسدودسازی یا تغییر مسیر در جاده را دارد. تولی اصلی جاده‌های کشور به وزارت راه و شهرسازی مرتبط است، اما در صورت اعمال محدودیت تردد در جاده، اختیار تولی اصلی خدشه‌دار می‌گردد.

در کشورهای غربی، عرف در تعیین همکاری بین اداره‌ها نقش مهمی دارد و گاه دستورهای صادرشده یک مقام اجرایی که سال‌هاست در مسند قدرت نیست، پایه‌گذار عرف روابط اداری خواهد بود.^۱ متأسفانه، وضع چنین عرف‌هایی در کشور ما جایگاهی ندارد و اداره‌ها، مسئولیت خود را تنها به منابع حقوق نوشته محدود کرده‌اند و از هر مسئولیتی جز آن طفره می‌روند. بنابراین، در چنین وضعیتی، شیوه همکاری بین دو نهاد پلیس راهور و وزارت راه و شهرسازی مشخص نیست. در نهایت، این‌که برخی شوراها هم‌هنگ‌کننده در سطح استانی و کشوری، اختیار هماهنگی این نهادها را بر عهده دارند که تبعیت از دستورهای اداری آن‌ها لازم‌الاجراست. بنابراین، برای مخدوش نشدن اختیارات اداری متولی نیاز است که هماهنگی را مقامات ارشد اداری هم‌چون استاندار یا وزارت کشور انجام دهند.

بند دوم: زیان پیمان‌کار

اختیارات موازی تولی می‌تواند به طور مستقیم به عنوان عیوب اراده محسوب شود و موجب زیان پیمان‌کار گردد. در سال ۱۳۷۳، پیمان‌کار بخش خصوصی به صورت قرارداد «بی.او.تی»^۲، مسئولیت ساخت جاده رزن - قزوین را بر عهده گرفت و اداره جاده ساخته‌شده را به مدت ۱۵ دست داشت. به سبب برخی سیاست‌های پلیس راهور، تا پایان ده سال، مجموع روزهای تعطیلی جاده به دو سال رسید و پیمان‌کار ضمن ارسال نامه به وزارت راه و ترابری، خواهان تمدید مدت زمان بهره‌برداری بود که به استناد قرارداد منعقدشده، با این درخواست مخالف شد.^۳

1. ARAYANKALAM, Jithesh; KHAN, Anupriya; KRISHNAN, Satish, "How to deal with corruption? Examining the roles of e-government maturity, government administrative effectiveness, and virtual social networks diffusion", International Journal of Information Management, 2021, 58: 102203, p. 55

۲. قرارداد بی.او.تی (BOT) به قراردادهایی اطلاق می‌شود که پیمان‌کار با هزینه شخصی خود، پروژه را بسازد و به مدت مشخص، اداره آن را بر عهده می‌گیرد تا از منافع آن بهره‌بردار. سپس پروژه را کاملاً به کارفرما واگذار می‌کند.

۳. فلاحی، آزاد، بررسی تحلیلی ساختار قرارداد بی.او.تی، تهران: بهنامی، ۱۳۹۳، ص ۳۲.

مفاد قرارداد در خصوص مدت واگذاری کاملاً نافذ است، اما هدف از این بهره‌برداری، منفعت پیمان‌کار است. پیمان‌کار با این فرض، قرارداد بسته بود که بدون دخالت عامل خارجی، توانایی کسب منفعت از این پروژه را دارد، ولی اختیار پلیس راهور موجب از دست رفتن فرصت دوساله شد و اراده طرفین قرارداد مخدوش گردید. قرارداد با این فرض نگاشته شد که وزارت راه و شهرسازی (وزارت راه و ترابری سابق)، اختیار کامل جاده را در دست دارد و منفعت کامل را به پیمان‌کار بخشیده است. در صورت خدشه‌دار شدن اراده کارفرما، پیمان‌کار نیز حق اعتراض دارد. پس مدت‌زمان دوساله تعطیلی جاده می‌بایست به مدت بهره‌برداری اضافه شود. نیاز بود که هنگام عقد قرارداد، تعهدات پلیس راهور در این خصوص نیز لحاظ می‌شد.

بند سوم: مسائل امنیتی

گاهی بنا بر حساسیت مسائل امنیتی، نهادهای مربوط در جریان واگذاری‌ها، دخالت و حتی اختیار عمل پیمان‌کار را هنگام اجرا محدود می‌کنند. نخستین انتقاد وارد بر نهادهای امنیتی آن است که به جز وزارت اطلاعات، هنوز نهادی دیگر به سامانه آن‌لاین واگذاری‌ها متصل نشده و این در حالی است که تأییدیه واگذاری‌ها عمدتاً به سازمان‌های حفاظتی مربوط است، نه خود سازمان‌های اطلاعاتی. در چنین وضعیتی، تمامی استعلام‌ها به صورت سنتی انجام می‌گردد و شروط خاصی برای پیمان‌کار در نظر گرفته می‌شود.^۱

معمولاً استخدام کارکنان نیز با تأییدیه نهادهای امنیتی انجام می‌شود که دو انتقاد در این باره وارد است. نخست این که گاهی در خصوص پروژه‌های ساده هم چون ساخت تونل یا پروژه آبیاری، بدون دلیل قانع‌کننده، حساسیت امنیتی لحاظ می‌شود. دیگر این که در برخی موارد، معیار اظهار نظر امنیتی، تنها خود شخص است که موجب تضييع حقوق استخدامی می‌شود. گزارش شده است که گاهی در جریان استخدام در یک شرکت پیمان‌کاری، بنا به اظهارات شخصی که دارای اقوامی در خارج از کشور است، از فعالیت منع شد، اما در وضعیتی که افرادی واقعاً دارای خویشاوندان مقیم خارج از کشور بودند و از اظهار نظر در این باره خودداری کردند، مجوز استخدامی صادر شده است. بنابراین، به شیوه دخالت سازمان‌های امنیتی در امور پیمان‌کار نظیر استخدام انتقاد وارد است و اراده پیمان‌کار را خدشه‌دار می‌کند.^۲

۱. کوکبی، امین، **نگاهی فراگیر و همه‌جانبه به قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال**، تهران: سومین همایش بین‌المللی معماری عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، ۱۳۹۶، ص ۳۲.

۲. زارعی، پیشین، ص ۱۲۱.

به نظر می‌رسد که با توجه به وجود وزارت اطلاعات (نه سازمان اطلاعات) که جزئی از هیئت دولت محسوب می‌گردد، می‌توان در این خصوص، هماهنگی امنیتی انجام داد. هدف از تأسیس وزارت اطلاعات در ابتدا نیز تبعیت نهادهای امنیتی از دولت و مجلس شورای اسلامی بود.

بند چهارم: اظهار نظر متناقض

در نظام حقوق اداری ایران، جایگاه عرف بسیار ضعیف است. با این حال، نمی‌توان رویه اداری را نادیده انگاشت. در برخی موارد، یک سازمان، در ابتدا، خود را نسبت به صدور مجوز یا پاسخ استعلام، بدون تعهد نشان می‌دهد و پس از مدتی، حسب برخی مفاد قانونی، مانع از اجرای عملیات می‌شود. واگذاری معادن از جمله مواردی است که هنوز بخش اصلی فعالیت‌های آن، خارج از سامانه آنلاین واگذاری و به صورت مستقیم توسط وزارت صمت انجام می‌شود. در رویه سنتی، سازمان منابع طبیعی می‌بایست در خصوص تعارض نداشتن بین بهره‌برداری از معدن و تخریب منابع طبیعی، نظر خود را اعلام و مجوز مربوط را صادر می‌کرد. در حال حاضر، سازمان منابع طبیعی بدون پیوستن به سامانه‌های آنلاین، تنها پاسخ استعلام‌های مربوط را صادر می‌کند. در مواردی که محدوده معدنی با منابع طبیعی فاصله زیادی دارد، سازمان منابع طبیعی، پاسخ استعلام مربوط را به صورت حقیقی صادر می‌کند. بعدها مشاهده شد که ضمن ارائه طرح‌های حدنگاری، مدعی تخریب محیط زیست می‌شود و از طریق قوه قضاییه، حکم جلب برای پیمان‌کار معدن صادر می‌کند. این در حالی است که سازمان منابع طبیعی، پیش‌تر خارج بودن معدن از محدوده منابع طبیعی را در استعلام سنتی خود اعلام کرده بود، اما به استناد قانون حفاظت محیط زیست، قوه قضاییه، اظهار نظر کارشناسی سازمان را در خصوص تخریب محیط زیست به رسمیت می‌شناسد.^۱ برای سازمان‌های صادرکننده مجوز باید مسئولیت‌هایی لحاظ شود و اظهار نظر اولیه را مبنای اقدام قضایی در این خصوص قرار داد.

۱. میرغفوری، سید حبیب‌الله، علی مروتی شریف‌آبادی، یاسمین برومندزاد و فاطمه زمانی، «تحلیلی بر عوامل مؤثر بر موفقیت تحویل خدمت در دولت الکترونیک (مطالعه موردی: خدمات الکترونیک دانشگاه یزد)»، مدیریت تولید و عملیات، دوره دوم، ۱۳۹۵، ص ۱۲۰.

گفتار چهارم: بررسی نمونه موردی

در خصوص مصادیق عیوب اراده در واگذاری های پیمان کاری صحبت شد. اکنون چند نمونه موردی بررسی می شود.

بند اول: واگذاری به روش بی:او:تی

در قراردادهای «بی.او.تی»، پیمان کار در مرحله نخست، اجرای پروژه را بر عهده می گیرد که مدت تخمینی آن در قرارداد ذکر می شود. کارفرما نیز دغدغه تکمیل پروژه را در موعد مقرر دارد. با این حال، در صورت اعمال اراده برخی نهادها که در قرارداد، مسئولیتی برای آن ها ذکر نشده، ممکن است مدت زمان اجرای پروژه دچار تأخیر شود.

در مواردی که تصفیه خانه های فاضلاب با این روش ساخته شده اند، به سبب دخالت های سازمان منابع طبیعی (با وجود پاسخ مثبت به استعلام اولیه)، مدت زمان اتمام پروژه، طولانی تر از موعد مقرر شده است.^۱ بنابراین، اختیار برخی نهادهای مرتبط باید محدود شود. در زمان بهره برداری نیز ممکن است به سبب کارشکنی های برخی نهادها مثل ده داری ها نظیر تخصیص نیافتن فاضلاب یا تحویل ندادن آب شیرین، پیمان کار از بهره برداری از طرح یادشده راضی نباشد. در مرحله پس از واگذاری نیز به صورت عرفی (و نه تعهد حقوقی)، کارفرما از پیمان کار به عنوان پیمان کار نگه داری استفاده می کند که این مهم در فرم قراردادی جای ندارد.

بنابراین می توان نتیجه گرفت که فرم قراردادی در سامانه آنلاین کاملاً به صورت غیر تخصصی تنظیم شده است. برای تعهد دیگر سازمان ها نیاز است که هنگام عقد قرارداد، نهادهای دارای اراده موازی، قرارداد را تنفیذ کنند یا متن قرارداد برای صدور بخش نامه و دستورالعمل مرتبط به مقامات ارشد اجرایی هم چون هیئت دولت ارسال گردد و تعهدات نهادها به صورت دستورهای دولتی صادر شود. با توجه به این که قرارداد «بی.او.تی»، روشی مناسب برای تأمین مالی پروژه هاست، نباید با چنین چالش هایی، جذابیت حضور در این پروژه ها را برای پیمان کار کم رنگ کرد.

۱. رنجبریان، امیر، «قراردادهای بی.او.تی در صنعت آب و فاضلاب کشور»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد الکترونیک، ۱۳۹۷، ص ۵۴.

بند دوم: قراردادهای نفتی

در صنعت ملی نفت، دولت به نمایندگی از مردم، با پیمان‌کاران داخلی یا خارجی در مورد عملیات نفتی، قرارداد منعقد می‌کند. قراردادهای جدید با توجه به تشویق سرمایه‌گذاران خارجی برای حضور طولانی‌مدت در کشور بیش‌تر مورد نظر است و دست‌مزد پیمان‌کار نیز شناور مشخص می‌شود که دولت بدون تعهد صریح، اختیار اعطای پاداش متعارف به شرکت را دارد. در قراردادهای مشارکتی نیز شرکت می‌بایست تحت قوانین ایران با وجود شریک ایرانی تأسیس شود که امتیاز حقوقی مهمی برای طرف ایرانی محسوب می‌شود. چون تعیین دست‌مزد ثابت برای پیمان‌کار موجب کاهش انگیزه تولید بیش‌تر می‌گردد، در قراردادهای اخیر، دست‌مزد پیمان‌کار، تابعی از میزان تولید و قیمت فروش تعیین شده است. به موجب قاعده فقهی نفی سبیل، قواعد فقهی معدن، قانون اساسی و دیگر مسائل ملی نمی‌توان تسلط بیگانگان بر منابع کشور را پذیرفت و اختصاص سهمی از مخزن نیز به موجب این موارد می‌بایست خط قرمز امنیتی محسوب گردد. در قرارداد امتیازی، علاوه بر تسلط بیگانگان بر منابع نفتی، این عمل، نوعی فروش محسوب می‌شد که با توجه به ملی شدن صنعت نفت، این عمل، غیر قانونی تلقی می‌شود. با این وجود، اختیارات وزارت نفت در قراردادهای جدید بسیار کلی بیان شده و نیاز است که برخی مسائل دیگر به صراحت تعیین گردد تا منافع ملی کشور به طور کامل تأمین شود و در شرایط تحریمی بتوان سرمایه‌گذاران را به حضور در کشور ترغیب کرد.^۱

در این باره چند نکته قابل توجه است:

۱. وزارت نفت بدون پیوستن به سامانه آنلاین واگذاری‌ها، قراردادهای نفتی را کاملاً به صورت سنتی منعقد می‌کند که به این رویه انتقاد وارد است.
۲. استعلام‌های امنیتی تنها به خوش‌نامی شرکت‌های پیمان‌کار خلاصه شده است و به فرم قرارداد جدید، اعتراضی وارد نیست.
۳. با توجه به نظریه تفسیری شورای نگهبان در خصوص قاعده «نفی سبیل»، اگر سهم پیمان‌کار از مخزن نفت تعیین شود، خلاف مصالح ملی محسوب می‌شود و سهم پیمان‌کار می‌بایست به

۱. سالاری، مصطفی و محمدجواد رضایی‌زاده، «معیارها و شرایط عمومی قراردادهای جدید نفتی ایران از منظر قانون اساسی جمهوری اسلامی»، حقوق اداری، دوره هشتم، ۱۳۹۹، ص ۱۱۹.

صورت درصدی از نفت استخراجی مشخص گردد. متأسفانه، این مهم در فرم قراردادی جدید رعایت نشده و کسی نیز به آن توجهی نکرده است. بنابراین، اراده ملت در این خصوص خدشه‌دار می‌شود؛ چون به موجب عرف عمومی، در سطح حقوق نفت و گاز، سهم پیمان‌کار به صورت درصدی از حجم مخزن تعریف می‌گردد. نیاز است که به موجب اثر فرم قراردادی، سهم پیمان‌کار از نفت استخراجی به صراحت مشخص شود تا مشکلات امنیتی این نوع قراردادها از بین برود.

بند سوم: کاداستر معادن

وزارت صمت که متولی اصلی معادن در کشور است، تنها بخش‌های پایانی و عقد قرارداد واگذاری را در سامانه آنلاین انجام می‌دهد و دیگر امور را به صورت مستقل در سامانه‌ای جداگانه پیش می‌برد. راه‌اندازی سامانه کاداستر معادن، گامی مهم برای تعیین حدود معادن است. نکته قابل توجه این است که هنوز تمامی کشور کاداستر نشده و برخلاف کشورهایی هم‌چون ترکیه، اجرای کامل طرح کاداستر در سازمان ثبت اسناد و املاک شکست خورده است. بحث درباره علل شکست این طرح نیز خارج از پژوهش کنونی است. با این حال، به این نکته بسنده می‌کنیم که نقص کاداستر موجب شده است اداره منابع طبیعی هر بار با عنوان نقشه‌برداری مجدد، نظر خود را در خصوص تعرض به منابع طبیعی به صورتی تغییر دهد که هیچ مسئولیت حقوقی برایش به بار نیاورد. در حال حاضر، کاداستر معادن به دست وزارت صمت نسبتاً جامع تلقی می‌شود، ولی اداره منابع طبیعی از آن تبعیت نمی‌کند. چنین تغییری در رأی به منفذی برای رانت و فساد بدل می‌شود تا در واگذاری به پیمان‌کاران، تبعیض صورت گیرد.

در یک مثال حقوقی، سیمسون، تبعه دولت محلی اسکاتلند، امتیاز یک معدن سنگ سیلیس را خریده بود. در زمان دریافت مجوز بهره‌برداری مشخص شد که این ملک بنا به استعلام سازمان نقشه‌برداری، در حوزه منابع دولتی قرار دارد و طبق قانون وزارت معادن این کشور، تنها زمین‌های عمومی، قابلیت استخراج منابع را دارند. این در حالی است که مرز اموال دولتی و عمومی در محل مورد اختلاف، تنها ۲۵۰ متر با معدن مورد نظر اختلاف داشت و به همین دلیل، دادگاه شاهی این کشور، دادخواهی سیمسون را رد کرد.^۱

1. ASHAYE, Olusoyi Richard; IRANI, Zahir, "The role of stakeholders in the effective use of e-government

این مثال حقوقی، دقت بی نظیر سازمان نقشه برداری این کشور را نشان می‌دهد. در افکار عمومی، جنگل‌ها و نقاط خارج از شهر، مناطق عمومی محسوب می‌شوند، اما قوانین این کشور، برخی تعاریف را برای مالکیت دولتی و عمومی ذکر کرده که خارج از بحث کنونی است. در نقشه برداری، مرز با فاصله ۲۵۰ متری تعیین شده بود و به همین علت، امتیاز واگذاری معدن لغو شد. پس از دو سال، با دریافت مجوز از دولت که مالک محل محسوب می‌شد، اجازه بهره‌برداری صادر گردید.

در ایران، کاداستر انجام شده چنین دقتی ندارد و هر اداره به صورت مستقر کاداستر را انجام می‌دهد و هیچ کدام نیز محدوده‌های تعیین شده به دست نهادهای دیگر را قبول ندارند. باید مرجع مشخصی برای کاداستر مشخص گردد و اداره‌ها، ملزم به تبعیت از آن شوند و اجرای کاداستر به صورت مستقل برای دیگر اداره‌ها، ممنوع اعلام شود.

گفتار پنجم: الگوی پیشنهادی اصلاح واگذاری

پس از بیان مشکلات و چالش‌های سامانه آنلاین واگذاری، الگوی اصلاحی را شرح می‌دهیم. با تنظیم سند اجرایی سامانه آنلاین که تعهدات شخص ثالث اداری در آن ذکر شده باشد، می‌توان واگذاری مورد انتظار را انجام داد. به الگوی موفق دیگر کشورها نیز نگاهی می‌اندازیم.

بند اول: سند اجرایی سامانه آنلاین

سامانه آنلاین، سند اجرایی حقوقی ندارد. جایگاه حقوق عرفی در ایران ضعیف است و در مواردی مثل این وضعیت که سامانه آنلاین، سند حقوقی ندارد، اداره‌ها تلاش می‌کنند از زیر بار مسئولیت خود شانه خالی کنند.^۱ پس نیاز است که هماهنگی مناسب بین سازمان‌ها صورت پذیرد.

در کشور فرانسه که سامانه آنلاین واگذاری‌ها از سال ۲۰۰۱ آغاز به کار کرد، سند اجرایی آن هنوز تصویب نشده، اما جایگاه عرف در حقوق اداری این کشور قوی است. از این رو، دستورهای اجرایی

---

resources in public services", International Journal of Information Management, 2019, 49, p. 260

۱. در بیش‌تر کشورهای غربی، یک رویه اداری می‌تواند حسب عرف و سابقه استفاده از آن حاکم شود که نمونه‌های آن فراوان است. در ایران برای امور جزئی اداری، سندیت آن مطالبه می‌شود و در موارد جزئی، یک اقدام اداری بدون سند حقوقی آن انجام نمی‌شود که این مهم به ضعف جایگاه حقوق عرفی در نظام اداری کشورمان منتهی شده است.

ژاک شیراک،^۱ رئیس جمهوری وقت هنوز هم مبنای هماهنگی بین سازمان‌های مربوط به شمار می‌رود، در حالی که حسب عرف حقوقی این کشور، الزام به پیروی از دستورهای رئیس جمهوری سابق ضرورت ندارد.^۲

در عرف قراردادهای واگذاری «بی.او.تی»، تمام نهادها باید به کنترل پیمان‌کار بر پروژه احترام بگذارند؛ چون سرمایه بخش خصوصی برای اجرای یک پروژه سرازیر شده است.^۳ در غیاب سند اجرایی، اراده‌های موازی، اراده پیمان‌کار را خدشه‌دار می‌کند. بنابراین، در غیاب سند اجرایی دقیق و هماهنگی مناسب بین نهادها، ناهماهنگی بین نهاد‌های کشور به چشم می‌خورد. به نظر می‌رسد که ضعف حکومت حقوق عرفی عموماً به کشورهای شرقی بازمی‌گردد و تنها کشورهای غربی، عرف را به خوبی وارد ادبیات حقوق اداری کرده‌اند.^۴

برای رفع مشکلات سامانه آنلاین، تنظیم سند حقوقی آن پیشنهاد می‌شود که می‌تواند به صورت قانون موضوعه یا آیین‌نامه اجرایی باشد. نهادهایی هم چون قوه قضاییه یا نیروهای مسلح از قوه مجریه تبعیت ندارند. در این خصوص می‌توان به نظریه تفسیری شورای محترم نگهبان و هم‌چنین مجمع تشخیص مصلحت نظام اشاره داشت که از نظر اداری و هماهنگی‌های آن، تمامی نهادها از ریاست جمهوری تبعیت کنند و این به معنای کنترل و تولی ریاست جمهوری بر آن نهادها نیست. می‌توان برای رسمیت بهتر مصوبات این حوزه، پیش از ابلاغ، موارد را در جلسه سران سه قوه مطرح ساخت تا جنبه اجرایی قوی‌تری داشته باشد. البته در صورت تصویب قانون موضوعه، تبعیت از آن بر همگان الزامی خواهد بود. آیین‌نامه اجرایی مصوب هیئت دولت می‌بایست برای اجرای معتبر، پیش از اجرا در جلسه سران سه قوه مطرح شود. در این صورت، دستورهای حکومتی صادرشده از سوی مقام معظم رهبری نیز جایگاه خاص خود را خواهد داشت؛ چون ایشان همواره

1. Jacques René Chirac

2. CHOI, Taehyon; CHANDLER, Susan Meyers, "Knowledge vacuum: An organizational learning dynamic of how e-government innovations fail", *Government Information Quarterly*, 2020, 37.1, p. 120

۳. شیروی، عبدالحسین، قراردادهای بی.او.تی: تنظیم قوانین، ساختار قوانین حاکم. تهران: میزان، ۱۴۰۰، ص ۴۳.

4. ENGSTROM, David Freeman, et al., "Government by algorithm: Artificial intelligence in federal administrative agencies", *NYU School of Law, Public Law Research Paper*, 2020, p. 30

بیان کرده‌اند که از تصمیم سران سه قوه حمایت خواهند کرد. بنابراین، تعمیم این تصمیمات به نیروهای مسلح با سهولت بیش‌تر امکان‌پذیر است.

پیشنهاد می‌شود که در سند اجرایی آتی، تمامی نهادهای کشور اعم از نظامی، قضایی و اجرایی تحت شمول این قانون قرار گیرند و قوانین خاص سامانه آنلاین تهیه و تنظیم شود. در خصوص فرم قراردادی نیز نیاز است که با تخصص مناسب، تهیه، تنظیم و ابلاغ گردد. همان‌گونه که پیش‌تر بیان شد، فرم قراردادی در بسیاری از موارد هم‌چون قراردادهای «بی.او.تی»، بسیار غیر حرفه‌ای تنظیم شده است.^۱ از نظر حقوقی، فرم قراردادی متحدالشکل، ارزش و اعتبار حقوقی دارد، هم‌چون چک، سفته و پول‌های کاغذی. بنابراین، نیاز است که فرم‌های قراردادی موجود در سامانه، با تدبیر و تخصص بهتری تنظیم گردد و در سند اجرایی نیز به آن اشاره شود.

بند دوم: تعهدات اشخاص ثالث اداری

برخی نهادها به دلایلی می‌بایست در جریان صدور مجوز یک واگذاری دخالت کنند، اما این نوع دخالت، بعدها به نوعی تولی موازی بدل می‌شود. در خصوص دو تأسیس «مجوز» و «استعلام» نیز صحبت شد. به نظر می‌رسد که تفکیک دو تأسیس، مشکل وضعیت کنونی را حل نمی‌کند. با این حال، الزام نداشتن به پاسخ‌دهی که در حال حاضر به صورت عرفی وجود دارد، یکی از روزه‌های رانت و فساد در واگذاری‌ها محسوب می‌شود. نیاز است که در سند حقوقی آتی، همه اداره‌ها به ارسال پاسخ مثبت یا منفی (با ذکر دلیل) به استعلام ملزم شوند تا این حق اداره‌ها در چارچوب حقوقی قرار گیرد.

پیش‌تر در کشور ترکیه، وضعیت استعلام‌ها همین‌گونه بود تا این‌که به دستور رجب طیب اردوغان، لزوم پاسخ‌دهی به استعلام‌ها را با ضمانت اجرایی تنبیه انضباطی برای مدیران سازمان الزامی شد.^۲ در کشور عراق نیز مشکل‌گیرنده استعلام، بهانه‌ای برای پاسخ ندادن بود که با مصوبه مجلس این کشور، نهاد مربوط باید به نهادی صلاحیت‌دار که استعلام خواسته است، پاسخ مکتوب

۱. شاکری، بلال و حسین ناصری مقدم، «بررسی فقهی قراردادهای بی.او.تی»، مجله فقه، دوره نود و پنجم، ۱۳۹۷، ص ۱۰.

۲. PARK, Chul Hyun; KIM, Koomin, "E-government as an anti-corruption tool: Panel data analysis across countries", International Review of Administrative Sciences, 2020, 86.4, p. 700

دهد.^۱ در کشور پاکستان که طبقه بندی اطلاعات، علتی بر پاسخ ندادن دانسته می‌شد، چنین وضع شد که نامه‌های طبقه بندی شده استعلام‌ها پیش از ارسال مستقیم باید به تأیید سازمان اطلاعات این کشور برسد.^۲

بنابراین، در الگوی جدید پیشنهاد شده است که با قید ضمانتی، نهادها به ارسال پاسخ استعلام به همان سازمانی شوند که درخواست لازم را کرده است. در صورت طبقه بندی اطلاعات، می‌توان پیش از ارسال، مجوز حراست یا اداره اطلاعات شهرستان را گرفت که ضمن هماهنگی مورد نظر در سند اجرایی آتی، اعمال آن امکان پذیر است.

نکته قابل توجه دیگر این است که پس از پاسخ مثبت به استعلام که در واقع، نوعی صدور مجوز محسوب می‌شود، ارگان مربوط دیگر حق تغییر نظر و اقدام علیه آن را ندارد. بنابراین، از نظر حقوق قضایی، پاسخ مثبت اولیه به استعلام باید مبنا قرار گیرد و در صورت تغییر نیافتن خاص شرایط، هرگز نباید نظری خلاف آن صادر شود. همه نهادهای دخیل در سامانه آنلاین به این صورت در صدور مجوز نقش خواهند داشت و به دخالت نکردن متعهد خواهند شد. در حقوق بیش‌تر کشورهای غربی، قرارداد اصلی بین متولی و شخص حقیقی یا حقوقی بالاتر از هر تولی دیگر قرار دارد و نهادهای دخیل دیگر می‌بایست به اصل این قرارداد احترام بگذارند.^۳

متأسفانه، در ایران چنین نیست و باید در سند اجرایی، دیگر نهادها به پرهیز از دخالت در عملیات پروژه ملزم شوند. بنابراین، به استناد این منبع حقوقی، پیمان‌کار می‌تواند توقف اقدامات دخالت جویانه در جریان پروژه را خواستار شود. البته در مواردی که دخالت در پروژه ناگزیر باشد، پیمان‌کار می‌تواند ضمن استناد به قاعده «فورس ماژور» که خود در آن دخالت نداشته است، خسارت بخواهد. پس در سند حقوقی آتی، منع دخالت نهادهای موازی پس از پاسخ به استعلام را

1. ROBLEK, Vasja, et al., "Best practices of the social innovations in the framework of the e-government evolution", *Amfiteatru economic*, 2020, 22.53, p. 277

2. ROSE, Jeremy; FLAK, Leif Skiftenes; SÆBØ, Øystein, "Stakeholder theory for the E-government context: Framing a value-oriented normative core", *Government Information Quarterly*, 2018, 35.3, p. 370

3. YANG, Longzhi; ELISA, Noe; ELIOT, Neil, "Privacy and security aspects of E-government in smart cities", In: *Smart cities cybersecurity and privacy*. Elsevier, 2019, p. 91

باید به عنوان تعهدی حقوقی ذکر کرد تا اگر شرایط خاصی، ناگزیر به دخالت باشند، برای پیمان‌کار نیز جبران خسارت منظور شود.

نتیجه‌گیری

سؤال پژوهش این بود که عوامل عیوب اراده در قراردادهای آنلاین پیمان‌کاری کشور و راهکارهای رفع این مشکلات چیست؟ چنین فرض شده بود که تکمیل نشدن حضور نهادها در سامانه آنلاین، اراده‌های موازی در اموال عمومی و تنظیم نشدن تخصصی قراردادها، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر عیوب اراده در قراردادهای آنلاین پیمان‌کاری است که در صورت تنظیم قانون و آیین‌نامه جامع سامانه آنلاین قابل رفع است.

با توجه به تنظیم نشدن سند اجرایی در راه‌اندازی سامانه آنلاین، تعهد سازمان‌ها نسبت به آن مبهم است و همین مسئله موجب کم‌کاری‌های اداری در این خصوص شده است. از طرف دیگر، موازی‌کاری‌ها در جریان صدور مجوز مشاهده شده است که در نهایت، به اراده پیمان‌کار خدشه وارد می‌کند. پاسخ ندادن نهادها به استعلام‌ها با وجود ملزم بودن به این کار، عامل فسادآوری دیگر در خدشه‌دار اراده پیمان‌کار تلقی شده و به صورت کلی، تمامی این مشکلات با تنظیم سند اجرایی برطرف‌شدنی است.

از دیدگاه حقوقی می‌بایست برای قرارداد بین پیمان‌کار و دولت، حق ممتاز قائل شد و در صورت تناقض قرارداد تنظیمی با ابهام‌های اداری، مفاد قرارداد را باید برتر دانست. این در حالی است که اولویتی برای این قرارداد وجود ندارد و ابهام‌های اداری و هم‌چنین برخی مقررات نوشته آن‌ها حتی بر قرارداد نوشته برتری دارد. حتی صدور بخش‌نامه‌های اجرایی پس از قرارداد را نباید از آن برتر دانست که متأسفانه، در حال حاضر، یکی از معضلات اداری واگذاری‌ها به شمار می‌رود. به مسئولیت مدنی خسارت‌زندگان به قرارداد با پیمان‌کار نیز توجهی نشده که خود، عامل دیگری در خدشه‌دار شدن اراده پیمان‌کار است. با توجه به این‌که این قراردادها در چارچوب قانون بسته شده و افعال زیان‌بار در این خصوص انجام نشده است، باید مسئولیت مدنی را برای نهادهایی محرز دانست که بدون دلیل حقوقی، قرارداد را بی‌اعتبار می‌کنند.

مبتنی بر نتیجه تحقیق، تدوین سند حقوقی و اجرایی سامانه آنلاین پیشنهاد می‌شود که

برخی ویژگی های آن را برمی شماریم:

۱. به صورت جامع، همه نهادهای قوای سه گانه و نظامی را شامل شود.
۲. سازوکار دقیق پاسخ گویی به استعلام ها را به گونه ای مشخص سازد که پاسخ به آن در زودترین زمان صادر گردد و در صورت رد درخواست هم علت آن ذکر شود.
۳. پس از پاسخ دهی مثبت به استعلام، نهاد یادشده جز در شرایط خاص، حق دخالت در امور پروژه را نداشته باشد.
۴. فرم های قراردادی به صورت تخصصی و حرفه ای تنظیم شوند.
۵. پس از نهایی شدن قرارداد، هیچ نهادی حق تعرض به آن را نداشته باشد.
۶. در صورت وجود شرایط بسیار خاص که نهادها مجبور به دخالت در امور پروژه باشند، خسارتی برای پیمان کار لحاظ شود.

فهرست منابع

۱. منابع فارسی

الف) کتاب

۱. امامی، محمد و کوروش استوارسنگری، **حقوق اداری** (۱)، تهران: میزان، ۱۴۰۱.
۲. پاسبان، محمدرضا، **حقوق شرکت‌های تجاری**، تهران: سمت، ۱۳۹۸.
۳. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، **دایره‌المعارف حقوق مدنی و تجارت**، تهران: میزان، ۱۳۷۰.
۴. رحمانیان، مسعود، **آثار حقوقی قراردادهای پیمان‌کاری دولتی**، تهران: آوا، ۱۳۹۵.
۵. رسولیان، مجید، **حقوق و اختیارات طرفین پیمان در قراردادهای پیمان‌کاری دولتی**، تهران: ژرف‌اندیشان، ۱۳۹۹.
۶. زارعی، حسین، **تخلفات اداری**، تهران: دوران، ۱۴۰۰.
۷. شیروی، عبدالحسین، **قراردادهای بی.او.تی: تنظیم قوانین، ساختار قوانین حاکم**، تهران: میزان، ۱۴۰۰.
۸. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، **حقوق اداری**، تهران: میزان، ۱۴۰۰.
۹. عسکری، امیر و بیژن عباسی، **سازمان‌های اداری و محلی**، تهران: مجد، ۱۴۰۰.
۱۰. فلاحی، آزاد، **بررسی تحلیلی ساختار قرارداد بی.او.تی**، تهران: بهنامی، ۱۳۹۳.
۱۱. قاسمی، عبدالعلی، **آموزش مکاتبات اداری**، تهران: دیباگران، ۱۴۰۰.
۱۲. کاتوزیان، ناصر، **قواعد عمومی قراردادهای**، تهران: میزان، ۱۳۷۰.
۱۳. کویکی، امین، **نگاهی فراگیر و همه‌جانبه به قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال**، تهران: سومین همایش بین‌المللی معماری عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، ۱۳۹۶.
۱۴. معمارزاده طهران، غلامرضا، محمد مبینی و مهدی فقیهی، **دولت الکترونیک**، تهران: گوهریار، ۱۳۹۶.

ب) مقاله

۱. اسماعیلی، میترا، علی رادان جبلی و منوچهر توسلی نایینی، «نظام حقوقی حاکم بر پیمان‌های دولتی در پرتو حکمرانی مطلوب»، فصل‌نامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، دوره سوم، ۱۴۰۰، صص ۳۹-۵۸.
۲. چهارمیری، ثریا، ولی‌الله انصاری و حسن خسروی، «بررسی تطبیقی فسخ قراردادهای اداری در حقوق ایران و فرانسه»، حقوق اداری، دوره هفتم، ۱۳۹۸، صص ۱۳۹-۱۶۵.
۳. دارابی، محمد و مهدی هداوند، «مطالعه تطبیقی داوری در قراردادهای پیمان‌کاری در حقوق ایران و فرانسه»، فصل‌نامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، دوره دوم، ۱۳۹۹، صص ۸۹-۱۱۰.
۴. سالاری، مصطفی و محمدجواد رضایی‌زاده، «معیارها و شرایط عمومی قراردادهای جدید نفتی ایران از منظر قانون اساسی جمهوری اسلامی»، حقوق اداری، دوره هشتم، ۱۳۹۹، صص ۱۱۷-۱۳۷.
۵. شاکری، بلال و حسین ناصری مقدم، «بررسی فقهی قراردادهای بی‌اوتی»، مجله فقه، دوره نود و پنجم، ۱۳۹۷، صص ۵-۲۸.
۶. قربانی‌زاده، وجه‌الله، جعفر عباس‌پور و مهدی خیراندیش، «فرا تحلیل عوامل مؤثر در استقرار دولت الکترونیک ایران»، مطالعات منابع انسانی، دوره ششم، ۱۳۹۵، صص ۱-۲۶.
۷. میرغفوری، سید حبیب‌الله، علی مروتی شریف‌آبادی، یاسمین برومندزاد و فاطمه زمانی، «تحلیلی بر عوامل مؤثر بر موفقیت تحویل خدمت در دولت الکترونیک (مطالعه موردی: خدمات الکترونیک دانشگاه یزد)»، مدیریت تولید و عملیات، دوره دوم، ۱۳۹۵، صص ۱۱۷-۱۳۶.

ج) پایان‌نامه

۱. رنجبریان، امیر، «قراردادهای بی‌اوتی در صنعت آب و فاضلاب کشور»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد الکترونیک، ۱۳۹۷.

د) قانون و مقررات

۱. قانون اساسی ایران، مصوب ۱۳۵۸، بازنگری شده در سال ۱۳۶۹.
۲. قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۴.
۳. قانون تجارت الکترونیک، مصوب ۱۳۸۲.
۴. قانون تجارت، مصوب ۱۳۱۱، با آخرین اصلاحات.
۵. قانون شهرداری‌ها، مصوب ۱۳۳۴.
۶. قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲.
۷. قانون مدنی ایران، مصوب ۱۳۱۶، با آخرین اصلاحات.
۸. منشور حقوق شهروندی، مصوب ۱۳۹۵.

2. Latin source

1. ADJEI-BAMFO, Peter; MALOREH-NYAMEKYE, Theophilus & AHENKAN, Albert, "The role of e-government in sustainable public procurement in developing countries: A systematic literature review", Resources, Conservation and Recycling, 2019, 142: 189-203
2. ALAZEMI, NASER; AL-SHEHAB, Abdullah J.; ALHAKEM, Hawaf Abd, "SEMANTIC-BASED E-GOVERNMENT FRAMEWORK BASED ON DOMAIN ONTOLOGIES: A CASE OF KUWAIT REGION", Journal of Theoretical & Applied Information Technology, 2018, 96 (9)
3. ARAYANKALAM, Jithesh; KHAN, Anupriya; KRISHNAN, Satish, "How to deal with corruption? Examining the roles of e-government maturity, government administrative effectiveness, and virtual social networks diffusion", International Journal of Information Management, 2021, 58: 102203
4. ASHAYE, Olusoyi Richard; IRANI, Zahir, "The role of stakeholders in the effective use of e-government resources in public services", International Journal of Information Management, 2019, 49: 253-270

5. CHOI, Taehyon; CHANDLER, Susan Meyers, "Knowledge vacuum: An organizational learning dynamic of how e-government innovations fail", *Government Information Quarterly*, 2020, 37.1: 101416
6. ENGSTROM, David Freeman, et al., "Government by algorithm: Artificial intelligence in federal administrative agencies", *NYU School of Law, Public Law Research Paper*, 2020, 20-54
7. PARK, Chul Hyun; KIM, Koomin, "E-government as an anti-corruption tool: Panel data analysis across countries", *International Review of Administrative Sciences*, 2020, 86.4: 691-707
8. ROBLEK, Vasja, et al., "Best practices of the social innovations in the framework of the e-government evolution", *Amfiteatru economic*, 2020, 22.53: 275-302
9. ROSE, Jeremy; FLAK, Leif Skiftenes; SÆBØ, Øystein, "Stakeholder theory for the E-government context: Framing a value-oriented normative core", *Government Information Quarterly*, 2018, 35.3: 362-374
10. YANG, Longzhi; ELISA, Noe; ELIOT, Neil, "Privacy and security aspects of E-government in smart cities", In: *Smart cities cybersecurity and privacy*. Elsevier, 2019, 89-102

Defects of will in inquiry and permits of online contracting contracts from the point of view of administrative law

Mehdi Malawli¹

Sohail Jadi²

Abstract

With the aim of solving the problems of traditional assignment of projects to contractors, a system was launched to solve this problem. But according to lawyers, in this situation, the will of the parties will be flawed. This research was carried out by analytical–descriptive method and intended to answer the question that what are the defects of will in online contracting contracts from the point of view of administrative law? It was concluded that the lack of an executive document for the establishment of the online system has caused that no legal obligations have been placed on the shoulders of government and governmental bodies, and therefore, in the state of semi-cooperation with this system, the organizations that only have the right to issue licenses in parts of the project, somehow will They become parallel with the main trustee. The confusion between the two establishments of “inquiry” and “license” and the lack of administrative obligation to respond to the inquiry and its other challenges have provided the basis for the contractor to be selective. Therefore, it is suggested that while preparing the legal–executive document for handing over in the online system, all the country’s organs are required to attend it and the obligations of each organization regarding the inquiry should also be clearly mentioned, while the authority of that organ is only limited to issuing a license and after that not have the right to interfere more in the project. At the same time, if necessary, he considered damages for the contractor who suffered losses due to factors beyond his control.

Keywords: Defects of will, Online contract, Contracting, Administrative law.

---

1. Graduated from the field of private law, Ph.D., Adalat University.

2. Member of the Faculty of Law Department of Adalat University (corresponding author).